

Adam Makos

Příběh dvou pilotů bojujících
na opačných stranách fronty

ZÁKON CTI

OMNIBOOKS

All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part in any form.

This edition published by arrangement with The Berkley Publishing Group, a member of Penguin Group (USA) LLC, a Penguin Random House Company

Copyright © 2012 by Adam Makos

Translation © 2015 Vlastimil Dominik

ISBN 978-80-87788-53-0 (pdf)

Adam Makos

ZÁKON CTI

Příběh dvou pilotů
bojících na opačných stranách fronty

OMNIBOOKS

2015

*Věnováno těm několika málo lidem,
kteří prožívají každý den jako by byl
jejich poslední, jako 12. září 2001.*

*Na hřbitově u kostela v německém
Garmisch-Partenkirchenu stojí
na pozadí Alp náhrobní kámen.*

*Je na něm v porcelánovém rámečku vyrytý
obrázek selského chlapce objímajícího krávu.*

*Padl jako voják v druhé světové válce.
Tato kniha je věnována jemu a všem mladým
mužům, kteří vyslyšeli volání své vlasti,
ale válku si nikdy nepřáli.*

ÚVOD

Uprostřed druhé světové války, v období utrpení, umírání a zármutku, dochází 20. prosince 1943 na obloze nad severním Německem ke smířlivé a velkorysé události. Po náletu na Německo se osádka amerického bombardéru Boeing B-17 snaží dovléct svůj těžce poškozený stroj domů. Střetává se s německým stíhacím pilotem v Messerschmittu Bf 109. Jsou to nepřátelé, kteří přísahali, že se budou navzájem sestřelovat. Ovšem to, co se ten den událo mezi tím stíhacím pilotem a osádkou bombardéru, a jak se ten příběh odvíjel o několik desetiletí později, se vzpírá veškeré představitosti. Něco takového se předtím ani potom nikdy nestalo. Tato událost je možná nejpozoruhodnější příhodou v celé historii válek.

Jakkoliv je ta historka zajímavá, je to něco, co jsem nikdy nechtěl vyprávět.

* * *

Když jsem vyrůstal, rád jsem poslouchal zážitky svých dědečků z druhé světové války. Jeden byl členem osádky B-17 a druhý námořním pěšákem. Se mnou a s mým mladším bratrem stavěli modely letadel, které jsme pak vždycky rozbili. Brali nás na letecké přehlídky. Vyvolali v nás zájem o tu jejich černobílou dobu. Ohromovala mě. Přečetl jsem každou knihu o druhé světové válce, která se mi dostala do ruky. Věděl jsem, že tahle „nejskvělejší generace“ byli bezvadní kluci, odvážní válečníci, hubící zlo na světové křížácké výpravě. Jejich nepřátelé byli černí rytíři, Němci a Japonci. Ti všichni byli bez výjimky špatní a nenapravitelní. Z celkového pohledu na válku to vypadalo úplně jednoduše.

Jeden deštivý den se můj život trochu změnil. Bylo mi patnáct let a žil jsem na venkově v Pensylvánii. Se svými sourozenci a nejlepším přítelem jsme se nudili a rozhodli jsme se, že budeme novináři. Ten den jsme začali na počítači našich rodičů psát zpravodaj o našem oblíbeném tématu – vojenském letectvu za druhé světové války. Naše dílo jsme vytiskli na jehličkové tiskárně. Mělo tři stránky a dostalo se k asi desítkě čtenářů.

O rok později se můj život dost podstatně změnil. Bylo to o letních prázdninách po mém prvním roce na střední škole, když zahynuli můj soused, spolužáci ze třídy a učitelka. Naše městečko Montoursville zasáhla tragédie letu „TWA 800“. Na palubě Boeingu 747 cestovalo do Francie šestnáct mých spolužáků a moje oblíbená učitelka. Všichni byli členy školního „Francouzského klubu“. Jejich letadlo vybuchlo ve vzduchu nad pobřežím Long Islandu.

Původně jsem chtěl letět s nimi. Přihlásil jsem se na tu cestu, ale musel jsem se rozhodnout. Moje máma prodala ve svém vedlejším zaměstnání hodně výrobků firmy Pampered Chef a za odměnu získala pro naši rodinu dovolenou v Disney Worldu. Jediný problém byl v tom, že dovolená v Disney Worldu byla ve stejný týden jako cesta do Francie. Vybral jsem si Disney s rodinou. Byl jsem tam, když se na podlaze před naším hotelovým pokojem objevily noviny *US Today* se zprávou o té havárii, 230 mrtvých a první zmínkou o oťřeseném pensylvánském městečku. Když jsem se vrátil domů, telefonní záznamník našich rodičů byl plný kondolencí. Ve snaze rychle zjistit, kdo s Francouzským klubem cestoval, někdo použil seznam studentů, kteří se původně na tu akci přihlásili, a na něm bylo i moje jméno.

Ty pohřby byly tragédií. Když znovu začala škola, na autobusové zastávce chyběla moje sousedka Monika. Jessika nastupovala do autobusu vždycky před námi, ale teď tam nebyla. Moje nejlepší kamarádka mezi všemi děvčaty, Claire, už neseděla ve třídě vedle mne. A už nás neučila paní Dickeyová. Byla to úžasná dáma, vypadala hodně jako Paula Deanová, živiální šéfkuchařka v pořadu Southern TV. Když jsme si vybírali francouzská jména, kterými se budeme oslovovat v hodinách francouzštiny, zvolil jsem si jméno „Fabio“. Nebylo dokonce ani francouzské. Ale bylo legrační a paní Dickeyová mi dovolila si ho nechat. Taková to byla žena.

Let číslo 800 byl pro mě poučením, že je život vzácný, protože je tak křehký. Nemohu říct, že bych se jeden den vzbudil a najednou začal horlivě žít a pracovat rychleji, abych zanechal na světě nějakou stopu. Něco takového se nikdy nestane okamžitě. Ale při ohlédnutí zpět vidím, že k tomu postupně docházelo. Na konci střední školy jsme se sourozenci a přítelem udělali z ručně sešívaného zpravodaje pěkně vázaný časopis se sedmi tisíci výtisky. Zatímco naši kamarádi hráli fotbal a pořádali večírky, my jsme zpovídali veterány druhé světové války.

Pokračovali jsme s vydáváním časopisu i na vysoké škole a propásli jsme všechny ty mejdany a všechno to, co ještě dělají študáci na vysoké, protože jsme se scházeli s veterány o víkendech, na leteckých přehlídkách, v muzejích a na jejich srazech. Vypotávali jsme se stíhacích pilotů,

osádek bombardérů a dopravních letounů a kohokoliv jiného, kdo létal. Na obálku našeho časopisu jsme si napsali své poslání: „Udržet povědomí o obětech amerických veteránů.“

Lidé si začínali našeho malého časopisu všimat. Tom Brokaw, který napsal *The Great Generation*, nám v dopise napsal, že děláme dobrou práci. Při pokládání základního kamene památníku druhé světové války ve Washingtonu se s námi setkal Tom Hanks a povzbuzoval nás, abychom vytrvali. Na letecké přehlídce AirVenture ve wisconsinském Oshkoshi jsme se sešli s Harrisonem Fordem. Na místě si náš časopis přečetl a ocenil ho palcem nahoru. To stejné udělal James Cameron, režisér *Titaniku*, když jsme se s ním potkali v New York City.

Po dokončení školy jsme dělali náš časopis na plný úvazek. Pracovali jsme rychleji a usilovněji, protože jsme věděli, že veteránů druhé světové války ubývá. Jako šéfredaktor časopisu jsem prosadil tři novinářská pravidla: získávat skutečná fakta, vyprávět příběhy, které ukazují naši armádu v dobrém světle, a ignorovat nepřátele – my je neuctíváme. Pokud jde o to poslední pravidlo, starosti jsme si nemuseli dělat s ignorováním japonských veteránů – o žádných v Americe jsme nevěděli. Ale s německými veterány to bylo jiné. Několikrát jsme na ně narazili.

Na letecké přehlídce v Geneseo ve státě New York předváděl divákům svůj kluzák Oskar Bösch, starý německý stíhací pilot z druhé světové války. V sedmasedmdesáti letech dělal nádherné letové sestavy. Ale dal bych se s ním do řeči, když stál sám vedle svého větroně? V žádném případě. V muzeu v pensylvánském Doylestownu jsem se potkal s německým pilotem dr. Kurtem Foxem, který tam odhaloval restaurovaný německý proudový letoun. Zajímalo mě, co viděl nebo dělal? Ani náhodou.

O Němcích jsem četl v knížkách, viděl jsem je ve filmech, a to bylo všechno. Souhlasil jsem s Indiana Jonesem, který řekl: „Nacisti. Nemám je rád.“ Pro mě byli všichni Němci nacisti. Byli to zombie ve vysokých botách, jejichž davy nadšeně zdravily v Norimberku Hitlera. Provozovali koncentrační tábory. Uctívali Hitlera. A k tomu se ještě pokoušeli zabít mé přátele, osmdesátileté veterány druhé světové války, kteří byli mými hrdiny.

Ale něco mi nešlo do hlavy. Všiml jsem si, že stárnoucí američtí piloti druhé světové války mluvili o svých protivnicích – starých německých pilotech – s podivným respektem. Mluvili o jejich hrdinství, o slušnosti a zákonu cti, který údajně uznávali. Někteří američtí veteráni se dokonce vrátili do Německa na místa, kde byli sestřeleni, aby se setkali se svými starými nepřáteli a potřásli si s nimi rukou.

To si děláte srandu? říkal jsem si. Vždyť se vás pokoušeli zabít! Zabíjeli vaše kamarády. Na to byste neměli nikdy zapomenout. Ale veteráni, kteří proti Němcům bojovali, se na to dívali jinak. V tu chvíli jsem si myslel, že se ta skvělá generace zbláznila.

* * *

Necelý rok po absolvování vysoké školy jsem zavolał starému americkému pilotovi bombardéru Charliemu Brownovi. Slyšel jsem o něm a poslal jsem mu náš časopis a dopis, kterým jsem ho požádal o rozhovor. Říkal se, že Charlieho bombardér byl rozstřílený na kousky a pak došlo k nějaké zvláštní události, ale zpočátku jsem nemohl celou tu historku pochopit. Údajně měl nějaký neobvyklý vztah s německým pilotem Franzem Stiglerem, kterému říkal „můj starší bratr“.

Charlie s rozhovorem souhlasil a pak mě najednou vyvedl z míry. „Skutečně chcete slyšet celý ten příběh, který se stal mně a mé osádce?“ zeptal se. „No jistě,“ řekl jsem.

„Pak si myslím, že byste se neměl začínat ptát mne,“ řekl Charlie.

„Opravdu?“ zeptal jsem se.

„Jestli chcete vážně znát celou tu historii, zeptejte se na ni nejprve Franze Stiglera,“ odpověděl Charlie. „Je pořád naživu. Poslechněte si, jak vyrůstal a jak se stal tím, koho jsme potkali nad Evropou. A nejlepší bude, když ho navštívíte. S manželkou žije v kanadském Vancouveru. Až to uslyšíte od něho, přijďte za mnou a já vám povím tu moji část.“

Připravoval jsem se, že se Charliemu omluvím a řeknu mu, že mě pohled nějakého německého stíhacího pilota moc nezajímá, když řekl cosi, co mě umlčelo.

„V tomhle příběhu,“ řekl Charlie, „jsem já jenom jeho postava – *skutečným hrdinou je Franz Stigler.*

* * *

Když jsem si v únoru 2004 kupoval letenku do Vancouveru, musel jsem svým mladším kolegům v časopise vysvětlit, proč utrácím 600 dolarů z našich omezených prostředků na let přes celý světadíl, abych porušil své vlastní pravidlo. Řekl jsem, že jdu dělat rozhovor s „nacistickým pilotem“. Bylo mi třiatdvacet let. Letěl jsem do Vancouveru a na cestu na kanadský venkov jsem si vzal taxíka. Pršelo a byla tma. Druhý den ráno jsem šel z hotelu navštívit Franze Stiglera.

Vůbec jsem netušil, že mi Charlie předhodil jeden z nejzajímavějších a dosud neznámých příběhů ve vojenské historii.

Dopadlo to tak, že jsem s Franzem strávil celý týden. Byl milý a slušný. Přiznal jsem se mu, že jsem si o něm myslel, že je „nácek“ ještě předtím, než jsem ho potkal. Řekl mi, kdo byli skuteční nacisté. Nacista byl ten, kdo se sám rozhodl, že jím chce být. Nacista byl zkrácený výraz pro nacionálního socialistu. To byla politická strana. Stejně jako je to u politických stran v Americe, můžete se rozhodnout, jestli do ní vstoupíte nebo ne. Franz v ní nikdy nebyl. Předtím, než nacisté zakázali všechny ostatní politické strany, je jeho rodiče nikdy nevolili. A já jsem si myslel, že to bylo v krvi každého Němce. Už nikdy jsem o něm neřekl, že je „nácek“.

* * *

Po týdnu s Franzem jsem odletěl do Miami a strávil jsem týden s Charliem. Každý večer po rozhovoru jsme se rozšoupli a dali si skotskou. Příběh Charlieho a Franze jsme otiskli v našem časopise. Čtenářům se líbil, a tak jsme v dalším čísle zveřejnili pokračování jeho první části. Ale to nestačilo a naši čtenáři chtěli víc. Oba jsem proto požádal, jestli by mi dovolili napsat jejich historku jako knihu, jako příběh dvou nepřátel. Oni souhlasili.

Vůbec nás nenapadlo, že napsání knihy bude trvat osm let.

To, co budete číst na následujících stránkách, je založeno na asi čtyřech letech rozhovorů s Charliem a Franzem, a na dalších čtyřech letech nesoustavného bádání. Říkám „nesoustavného“, protože mě stále zaměstnávalo Valor Studios, vydavatelství vojenské literatury, které vzniklo z našeho kdysi maličkého zpravodaje. Rozhovory s nimi jsem vedl u nich doma, na leteckých přehlídkách, po telefonu a dopisováním.

Oba byli vždycky vlídní a trpěliví. Na jejich místě bych se už naštvál a řekl „tak dost“. Ale oni stále mluvili a vzpomínali na věci, které je přiváděly k smíchu i k pláči. Musím přiznat, že jsem jejich příhody jenom zpracoval. Oni je prožili. Ve svých příbězích, které mi vyprávěli, znovu prožívali tu bolestnou dobu, druhou světovou válku, protože věděli, že jednou budete tuhle knihu číst, i když oni tady už nebudou, aby si její konečnou verzi sami přečetli. Tahle kniha je jejich dárkem pro nás.

Kromě těchto základů z rozhovorů s Charliem a Franzem věnovaly mně a mým kolegům čas desítky dalších veteránů druhé světové války – od „Doca“, navigátora Charlieho bombardéru, až po tehdy čtrnáctiletého bývalého protiletadlového dělostřelce Otta. Získávání informací mě přivedlo

tříkrát do Evropy, kde se většina příběhu odehrála. S osmdesátiletými piloty B-17 jsem objížděl bývalé základny bombardovacího letectva v Anglii a Itálii. Při hledání jeskyně, kde bylo kdysi velitelství, jsem vylezl na horu Erice na Sicílii. S historiky jsem obcházel místa leteckých bitev a zatuhlé bunkry v Německu a Rakousku. Při vyhledávání významných dokumentů mi pomáhali archiváři Německého spolkového archívu a Historické výzkumné agentury amerického letectva.

Těžil jsem také z dobrodružství spojených s mým časopisem. Letectvo mě nechalo proletět se ve stíhacím letounu s instruktorem, abych poznal taktiku stíhače. Také jsem letěl v rekonstruovaném bombardéru B-17, abych osobně zažil, jak reaguje při obratu, a letěl jsem i v B-24 Liberatoru. V září 2008 jsem letěl v kokpitu dopravního letadla C-17 do iráckého Bagdádu. Odtud jsem jel na základnu Anaconda, abych pocítil pouštní vedro a trochu zakusil život vojáků, když jsem je doprovázel na hlídkách. Zjistil jsem, že se nedá psát o válce, aniž by člověk někdy alespoň slyšel zvuk střelby.

Tohle je kniha, kterou by moje staré já, se svými starými předsudky, nikdy nenapsalo. Když jsem poprvé telefonoval pilotovi bombardéru z druhé světové války Charliemu Brownovi, chtěl jsem po něm jenom půl hodiny jeho času. Ale objevil jsem nádhernou historii, která stála za každou minutu těch osmi let. Tento příběh vyvolává spoustu otázek o správnosti pohledu na válku a na lidi, kterým říkáme nepřátelé. Ale hlavně klade otázku, co je to lidská slušnost.

Mohou se na obou stranách špatné války nacházet dobří lidé?

Adam Makos
Denver, Colorado
Září 2012

KAPITOLA 1

CIZINCEM VE VLASTNÍ ZEMI

Straubing, Německo, duben 1946

Franz Stigler si zastrčil ruce do kapes dlouhého potřhaného vlněného kabátu a vlekl se ulicemi malého rozbombardovaného města. V časném ranním slunci se mu v mrazivém vzduchu srážela vlhkost z dechu. Přikrčeně kráčel krátkými rychlými kroky, aby se zahřál v chladném větru.

Franzovi bylo třicet let, ale vypadal starší. Po úbytku na váze mu vystupovala z tváře kostnatá čelist a ostrý orlí nos. V tmavých očích se mu zračilo vyčerpání, ale přesto jiskřily optimismem. Německé hospodářství bylo i rok po skončení války v troskách. Franz zoufale hledal práci. Ve zničené zemi a při potřebě její nové výstavby se hlavním průmyslem Straubingu stala výroba cihel. Dnes slyšel, že cihelna přijímá nádeníky.

Pospíchal přes rozlehlé náměstí, Ludwig Platz, a jeho černé vysoké boty klapaly po zmrzlých dlažebních kostkách. Náměstí otevřené směrem na východ bylo ozářené ranním sluncem. V jeho středu stála radnice, zdobná zelená budova s vysokou bílou věží s hodinami. Třpytila se na ní vysoká okna a sošky andělů. Radnice byla jednou z mála nepoškozených budov. Kolem ní se ve stínu prostíraly shluky dalších vybombardovaných domů, neobydlených, bez střech, jejichž okenní rámy byly zuhelnatělé požáry.

Straubing bylo kdysi pohádkové bavorské město v katolickém jižním Německu, kde měli lidé v oblíbenosti místní pivo. Město tvořila spousta domů s červenými střechami, kancelářské budovy s elegantními kupolemi a kostely s bílými gotickými věžemi. Dne 18. dubna 1945 sem přiletěly americké těžké bombardéry, kterým Němci říkali „čtyřmotoráky“. Při náletech na seřadovací nádraží zničily bombardéry třetinu vlastního města. O dva týdny později Německo kapitulovalo, ale město mezitím přišlo o barvu svých střech. Hodiny odbíjely osm hodin ráno a jejich ozvěna se rozléhala po náměstí. Před radnicí, kde američtí vojáci vydávali potravinové lístky,

se vinula fronta německých civilistů. Většina lidí čekala na lístky tiše, ale někteří nadávali. Hitler před deseti lety sliboval, že se o Němce postará, dá jim jídlo, bydlení a bezpečí. Nakonec jim dal jenom ruiny. Místo něho se teď o Němce starali západní Spojenci – Američané, Britové a Francouzi. Spojenci své úsilí nazývali „rekonstrukcí Německa“. Rekonstrukce byla hlavně humanitárním, ale také strategickým úkolem. Západní Spojenci potřebovali, aby se Německo zapojilo do studené války proti Sovětskému svazu. A tak Američané, kteří osvobodili jižní Německo a Bavorsko, se rozhodli opravit to, co bylo zničeno – v zájmu Němců i jejich vlastním.

Než by Franz tu frontu zasmušilých lidí obcházel, prodíral se přes ni. Někteří na něho křičeli, protože si mysleli, že se chce do fronty vetřít. Ale on se dál tlačil davem. Všiml si, že lidé upírají oči na jeho vysoké boty.

Ve Franzově blůze byly díry od molů – byla jeho otce. Na kolenou zelených jezdeckých kalhot měl záplaty. Ale ty boty byly neobvyklé. Sahaly mu pod kolena a nahore z nich vyčnívala ovčí kožešina. Po celé délce boty byl z vnitřní strany stříbrný zip a ve výši kotníku ji obepínal černý pásek vpředu se sponou.

Jeho boty byly známkou pilota. Před rokem je hrdě nosil v řídkém vzduchu devět kilometrů nad zemí. Tam létal se stíhačkou Messerschmitt Bf 109 s motorem Daimler-Benz. Zatímco ostatní muži do války pochodovali, on do ní letěl rychlostí 650 kilometrů za hodinu. Franz vedl tři letky – asi čtyřicet mužů – proti formacím stovek amerických bombardérů, které létaly v mnohakilometrovém proudu. Během tří let absolvoval 487 bojových letů, dvakrát byl zraněn, jednou popálen, ale vždycky se nějak vrátil na domovské letiště. Ale teď vyměnil svoji černou koženou leteckou kombinézu, hedvábný šátek a důstojnickou brigadýrku za špinavé plandavé dělnické oblečení. Své pilotní boty si nechal – byly to jediné boty, které měl.

Jak spěchal ulicí, viděl ženy a muže tlačící se kolem městských vývěsek, aby si přečetli zprávy, připíchnuté na desku rýsovačky. Nefungovala pošta ani telefony, takže lidé hledali informace o pohřešovaných členech rodin na vývěskách. V Německu teď bylo kolem sedmi milionů lidí bez domova. Franz uviděl chumel žen stojících za sklopenou zadní postranicí amerického vojenského nákladáku. Z plachtou zakryté korby podával žvýkající americký voják ženám pytle s prádlem a při tom si zkoušel žertování v němčině. Ženy se hihňaly a odcházely každá se dvěma pytli. Mířily do starého parku na severu města, kde město obtékalo rameno Dunaje. Tam si ženy klekly na břeh a v ledové vodě drhly prádlo amerických vojáků. Byla při tom zima, ale Američané dobře platili.

Hlavní městská ulice vedla na sever k řece. Franz se otočil, rozešel se po ní, pak se zastavil a naprázdno polkl. Bylo moc pozdě. Před každým domem v tomto bloku stála dlouhá fronta mužů. Ti všichni hledali práci. Někteří muži si dýchali do dlaní. Jiní kroužili těly, aby se zahřáli. Většina z nich byli veteráni a měli na sobě stejné šedivé blůzy a dlouhé kabáty, které nosili za války. Stále na nich byly vidět stopy po odtržených nášivkách. Stejně jako on soupeřili mezi sebou o zbytky zrušeného hospodářství. Cihelna byla ještě dál a Franz doufal, že tam bude fronta kratší. Šel stále dál a míjel lidi pracující v rozbombardovaných budovách, kterým do ulice chyběly zdi. Pod nepromokavými plachtami se u stolů krčili muži v zimních kabátech a opravovali malé motory. Kolem nich procházela žena bez ruky a dávala jim pracovní příkazy.

Zahoukání klaksonu varovalo Franze, aby uskočil na chodník před projíždějícím americkým džípem, hlídkou vojenské policie, jejíž příslušníci měli na hlavách zářivě bílé přilby. Američané zajišťovali dodržování zákona a pořádku, zatímco malé složky německých neozbrojených policistů pomáhaly v „lokálních“ záležitostech. Někteří němečtí veteráni stále ještě odvraceli od projíždějících džípů pohled stranou.

Na lavičce, kde bývala autobusová zastávka, uviděl Franz sedět veterána bez nohou. Ten stejný člověk v potrhané armádní uniformě zde byl každý den. Vypadal na čtyřicet let, ale docela dobře mu mohlo být dvacet. Měl dlouhé vlasy, šedivé strniště vousů a nervózně těkal očima, jako by ve svém životě viděl spoustu hrůz. Byl ztělesněním nepřijemné minulosti, na kterou chtěli všichni zapomenout.

Beznohý veterán třásl svou jídelní miskou ve vzduchu a očekával dar. Franz zalovil v kapse a vložil do jeho prázdné misky potravinový lístek. Udělal to pokaždé, když tohoto veterána viděl, a to byl možná důvod, proč ten muž seděl pořád na stejné lavičce. Vysloužilce mu nikdy nepoděkoval a ani se na něj neusmál. Jenom na něho nešťastně zíral. Franz byl v tu chvíli rád, že létal nad pozemní válkou. Šest let bojů muže proti muži a několik měsíců pobytu ve spojeneckých zajateckých táborech přivedly spoustu veteránů do složité situace žebráků, netečných a zlomených lidí. Ale měli štěstí. O mužích zajatých Sověty se pořád nic nevědělo.

Franz cítil v kapse svůj oběd – dva krajíce ovesného chleba. Nebyl nijak hrdý na přijímání přidělů od vítězů. Příděl představoval osm set kalorií denně a možnost přežití. Když byl pilotem, byl dobře živený, což byla tradice z první světové války, kdy byli piloti „šlechtou“, která musela dobře žít, jestli měla v bolestech umírat. Za druhé světové války se dobré jídlo považovalo za výhodu povolání, protože žádná částka peněz nemohla pře-